

Cséby Géza

Egy öreg szerkesztő emlékezete Adalékok Roboz István munkásságához – műveinek tükrében

A Balatoni Szövetség Hivatalos Értesítője a *Balaton* című lap 1916. május 1 -jén 23. és 24. oldalán a következőket írja: „Az ország legöregebb újságírója Roboz István királyi tanácsos, a Ferenc József-rend lovagja, az arany érdemkereszt tulajdonosa, lapszerkesztő, a Balatoni Szövetség tb. tagja, 92 éves korában Kaposváron elhunyt. A megboldogult 70 esztendőn írt szeretette, rajongással a Balaton szépségéről és kincseiről: *„Soha nem szüntem meg az országnak ezt a legnagyobb, legfényesebb tükkrét – mint nevezni szoktam – az ország közönsége előtt dicsőíteni, s milyen gyógyhatására a lélek és kedély acélozására csak egy van az országban! Legyen áldott forrásaid napsugártól csókolt minden cseppje, mely a világrengető háború száz csatájában vérző hősei, hadi erényekben tündöklő vitézei sebeit gyógyítja!”* Több, mint fél-századon át volt Balatonfüred hű fürdővendége. Emlékét kegyelettel őrizzük meg.”

Roboz halálakor több pozitív méltatást kapott pályatársaitól. Sokan ismerték. Elhunytával egy korszakot is gyászol – elsősorban a Somogy, Zala és veszprémi – közönség. Ő volt az újságírók és szerkesztők doyenje akit a pápai iskola tanulójaként és az 1848/49-es Szabadságharc részeseként szinte legendává nemesedett történések szereplőjeként s e történések hőseinek barátjaként ismertek. Mind- ez elevenen élt a korabeli olvasóközönség tudatában.

Laczkó András Roboz Istvánról írt dolgozatában mélyrehatóan, filológiai pontossággal és ez idáig legrészletesebben foglalkozik Roboz munkásságával. Rámutat arra is, hogy a századforduló elismert írója ma mennyire elfeledett: *„Irodalmi kézikönyveink nem tudnak Roboz Istvánról. Az irodalmi lexikonban azt jegyezték fel róla, hogy költő, újságíró volt, aki Pápán Petőfinek és Jókainak iskolatársa. 1848-ban fejezte be tanulmányait, majd részt vett a Szabadságharcban. Neve ezután Kossuth imája a kápolnai csatában elesettek felett (Kaposvár, 1849) című művével vált ismertté. Ezt csaknem mindegyik európai nyelvre lefordították. Élénk tevékenységet fejtett ki a dunántúli irodalmi életben. 1866-ban alapította a Somogy című lapot, amelyet haláláig szerkesztett.”*¹ Laczkó méltán tartja elgondolkodtatónak, hogy Roboz számszerűleg is figyelemre méltó munkássága miatt nem kapott és nem kap napjainkban sem megfelelő méltatást. Lényegében egyet kell értenünk e felvetéssel még akkor is, ha e fent említett Magyar Irodalmi Lexikkal² ellentétben Szinnyei³ jóval többet ír Robozról. Mai napig rendezetlen levelezését Laczkó András felhasználta dolgozatában. Ám a fenti kérdés vonatkozásában megjegyzi: *„Roboz rengeteget írt, nehezen áttekinthető szövevényt hagyott hátra, műveinek többsége nem állja az idők próbáját.”* Végezetül leszögezi, hogy mindezek ellenére, vagy éppen ezért kell munkásságából kiemelni, felmutatni és rendszerbe foglalni a jót, értékeset, az időtálló.

Kis tanulmányom nem törekedhet e valóban hatalmas életmű részletes feldolgozására. Feladatául azt vállalhatja, hogy a kötcsei születésű Roboz István hosszú életútjának néhány állomását és számunkra érdekes munkáját tárja az olvasó elé, segítséget adva egy majdani, minden részletre kiterjedő dolgozathoz.

* * *

A Robozok dunántúli nemes családok sarjai, kik 1661-ben kaptak nemességet és címeres levelet I. Lipót császártól és királytól. Címerükben a pajzs kék udvarában zöld téren két sasszárny között hegyével felállított egyenes kar látható, melynek hegyén turbános, levágott török fej van. A pajzs fölött sisak, koronáján szintén kardra tűzött török fejjel, melyet szarvasagancs fog közre. Foszladék: jobbról arany-vörös, balról arany-kék.⁴

Roboz István 1826. október 22-én született Kötcsén. Születési éve körül – több életrajzírója szerint is – legenda terjedt el, nem kis mértékben, magának Roboznak köszönhetően. Nagy tisztelője, dr. Andorka Elek vármegyei t. főügyész, ki 25. és 50. szerkesztői jubileumán elmondott beszédében maga is elismeri: *„Roboz István Kötcsén, születési évét senkinek el nem árulván, számításom szerint 1826 körül született.”*⁵ Andorka „tudatlansága” a negyedszázados jubileumon (1887. május 1.) és 1913-ban a fél évszázadosnál is elfogadható.⁶ Ha

Roboz – amint azt Laczkó András gyanítja – öregítette, fiatalította is magát pillanatnyi érdekeinek megfelelően,⁷ úgy gondolhatnánk, hogy Szinnyei 1906-ban megjelent kötetében már a valós dátumot olvashatjuk, hisz Szinnyei az élőkől saját önéletírást kért. Nem így van. A kötet 1828 október 26-át jelöli meg Roboz születési dátumaként.

A valós születési évet Laczkó András közölte első ízben.⁸ A nagycsepelyi református anyakönyv a következőket tartalmazza: „1826. October 22. Szülék: Köttsei Ns. Roboz Miklós ur, Zugar Judith Assz. Gyermekek neve: István. K. Atyák s Anyák Neve: Ns. Kerkapoli István, Bóka Erzsébet Ifjú Assz.”⁹ Ezt az évet támasztják alá a pápai református gimnázium tabellái is.¹⁰

A fiatal Roboz Istvánt szülei a híres pápai kollégiumba küldik tanulni. Idősebb iskolatársai a pápai alma materben Petőfi és Jókai. Roboz később megírja visszaemlékezéseit, de a valós és lényeges momentumok mesés, legendisztikus elemekkel keverednek, mennyire tények, ma már nehéz megállapítani. Későbbi korok irodalomtörténészei fenntartással fogadják. Hatvany Lajos elsősorban „szemtanúi előnyét” emeli ki a szerinte „írmitudatlan”-nak s megjegyzi: „Ez a szemtanú előnye a kései Plutarcho-sok felett.”¹¹ Laczkó András pontatlanságát, nehezen bizonyítható állításait veti szemére, már említett munkájában. Mégis, Roboz visszaemlékezései pápai éveire, fontos adalékul szolgálnak a kor kutatói számára. „Ha Sárközy írja, hogy Petőfi az iskolapadban közvetlenül mellette ült, akkor ennek a történelmi ténynek nincs képzeletkeltő ereje. Ellenben ha Roboz sorolja föl, hogy Petőfi padjában első helyen egy szőke, szikár Balogh, a másodikon Kozma Sándor, a harmadikon Kovács, a negyediken Petrovics, s az ötödiken Sárközy Miklós ültek, akkor a diáknevek szuggesztív névsora megannyi buksi főnek képzetét kelti, melyek közt a családi nevekhez biggyesztett két jelzőnek varázserejével mindenekelőtt Balogh elevenedik fel.”¹² – ismeri el Hatvany. De megelevenednek a diákok másutt is, mikor a „tejszín arcú hosszú szőkehajú Jókai Móric, Szűcs Dániel, Petrics Soma, ki utóbb neves festő lett, Áts Károly, Kolmár József, a zord sötétarcú, torzonborz hajú Petrovics Sándor; utóbb pár évvel fiatalabbak közt: Puzdor Gyula, Nagy Sándor (a volt csökölyi lelkész)” tanulótársairól ír, s megjegyzi róluk: „Egyik kitűnő táncos volt, a másik szépen szavalt, mint Horváth; még üvegemberünk is volt, az erős termetű Kablovszky, ki borozás közben úgy megevett két-három poharat, mintha csak pástétom lett volna.”¹³

Itt kell megemlíteni, hogy Roboz egy ideig szerkesztője volt az *Oltár* című ifjúsági, szépirodalmi lapnak.¹⁴

Roboz 1848-ban végezte el jogi tanulmányait. Több forráús szerint már ekkor túl volt első, komolynak számító publikációján, amely a győri *Hazánkban* jelent meg 1847-ben.¹⁵ Ezt a dátumot és lapot közli a Roboz szerkesztette és tulajdonában levő *Somogy*, valamint Szinnyei is.¹⁶ Azonban ezzel ellentétes adatot tartalmaz a *Magyarország vármegyéi és városai* sorozat Somogy megyei

kötete: „*Legelső munkája a Kovács Páltól szerkesztett Győri Közlönyben jelent meg Labora név alatt 1946-ban.*”¹⁷ E megállapítás korrigálásra szorul. A valóság az, hogy az 1847. január 1-jén kiadásra kerülő Kovács Pál szerkesztette Hazánk című kereskedelmi és szépirodalmi lap egyik száma közli Roboz első munkáját.¹⁸ Így az 1846-os megjelenést el kell vetnünk, akár csak a Győri Közlönyben való közlés vélelmét, annál is inkább, mert e lap csupán 1857-ben indul be.¹⁹ De nézzük sorjában.

A keszthelyi *Helikon Kastélymúzeum Festetics Könyvtárában* megtalálhatók a Hazánk 1847. évfolyam II., valamint az 1848. évfolyam I. félévének bekötött példányai. A hetente három alkalommal megjelenő újság olyan neves személyiségeket nyert meg szerzőknek, mint Vas Gereben, Petőfi, Lauks, Beöthy László, Tompa, Vajda János, Szilágyi Sándor. Roboz viszonylag rendszeresen küldi leveleit Pápáról, beszámolva a leginkább érdeklődésre számot adó eseményekről. Levelei Labora álnéven nem kis humorral fűszerezik a leggyakrabban kritikus megjegyzéseket: „*Utczáink kövezik: a' tyúkszemek szaporodnak. Néhány rendőrtiszt átokhárítót akar tüzetni hátára (ad formam villámhárítót). Ki álomport akar venni, éjjeliőreinknél kapható.*”²⁰ „*Legnagyobb újdonságul írhatom, hogy már arszlánaink is karperecet viselnek.*”²¹ „*Hideg van: ölik a disznókat a' hentések: hanem természetesen azok feltámadnak, kiket a' bor öl meg.*”²²

Meg kell azonban jegyezni, hogy az eddigi kutatásokkal ellentétben megállapíthatjuk, Roboz nemcsak Labora álnéven, hanem saját nevén is publikált a lapban. Míg a pápai levelek Labora aláírással, versei következőképpen látnak napvilágot a Hazánkban:

Emlékeimből Szhoz. 1847

Mindig tiltott édes anyád tőlem: 'S hányszor
monda: mit gondolsz leány? Száraz levél a'
férfi hűsége, Melly míg zöld, csak addig
függ a' fán. - 'S még is, még is egyre égtem értted:
– Titkon bár – de hűn szerettelek;
Megcsaltam anyád, – keresztfa lettem –
Te fátyol, 's én eljegyeztelek.

Roboz István²³

Emlékeimből Szhoz 1847.

Halljátok csak! tükör volt szívem
Ebbe nézte magát édesem
– Ma kínom nézett bele –
'S hiszitek tán tükrözött??
Nem biz' az. – porrá törött.

Roboz István²⁴

1848-ban folytatja pápai leveleit. Márciusig Labora néven, majd Roboz aláírással.

A Hazánk részletesen számol be a Szabadságharc eseményeiről, nemcsak a szűkebb pátria történéseiről, de Pestről, Budáról is. Az 1848. március 18-án megjelenő szám Petőfi Nemzeti dalát is lehozza. Roboz a március 25-i számban így tudósít Pápáról:

Pápa, mart. 19. 1848.

(...)

Eljött a kilencz óra: a' helybeli tanulóifjúság az úgynevezett gróf útjáról megkezdé az ünnepi menetet, a' diákbanda és dalegylet kíséretében.

(...)

Így jártunk be minden nagyobb utczáinkat, meg-megállva egy-két jeles emberünk laka előtt, kik a' nemzet örömétől hevülve szintén lelkes szavakkal idvezelték nagyjainkat, 's az elért aranykort. Így múlt el az ünnepély: mely, hiszem minden polgártárs keblében örök emlék leend.

Jött ismét egy nagy nap, tizennyolcadika; midőn a' nemzeti őrsereg szent könyvében neveinket feljegyeztük, 's a' hazánk zászlaja alá esküvénk: kevés idő csak, 's oldalunkon kard csörög a' hazáért. Istenem! eljött a' te országod.

*Jogegyenlőség és szabadsajtó.*²⁵

Az április 8-i Hazánk Roboz naplótöredékét közli, amelyből megtudjuk, hogy kimozdult Pápáról, mert március 27-én még az iskolavárosból tudósít, de 30-án már Szentgálon, illetve Tótvázsonyban van. A lap szerint 29-én, (de minden bizonnyal ez sajtóhiba és nem ekkor, hanem 31-én) ér Veszprémbe, hogy április 3-án már Balatonfüreden írja naplóját. Jegyzeteiből kitűnik, hogy a szent ügy támogatói mellett éles szemmel veszi észre a számára

elfogadhatatlan zendülést, atrocitásokat. Szomorúan tapasztalja, hogy Veszprémben és Balatonfüreden egyetlen nemezetiszínű zászló sem leng: „Midőn falai közé léptem, (Veszprém, Cs. G.) először is a' lélekarangot hallám kongani. Ki volt a' halott? a' szent ügy! egyetlen lobogó sincs a' városban.”²⁶

Andorka Elek szerint azonban „ezen irodalmi tevékenység rövid ideig tartott. (...) A sajtó fölszabadulása, a vér nélkül kivívottnak vélt nagy társadalmi forradalom hatása, kizavarja őt irodalmi munkásságából is. Bár lelkiületénél fogva nem volt forradalmi, azért a forradalom őt is magával ragadja.”²⁷ Ez a megállapítás – későbbi magatartását, életét figyelembe véve – úgy tűnik teljes mértékben helytálló. Nem hadfi, inkább csendesebb munkása, szemlélődője az eseményeknek. Erről az időről így emlékezik: „A márciusi napok után együtt szerkesztettük (ti.: Petőfivel Cs. G.) az „Életképek”-et, s abban a félévben jelentek meg a lapban csaknem valamennyi akkor élő magyar irodalmi kapacitáslegszebb művei: Vörösmartytól a „Szent ember”, Arany Jánostól a „Rodostói temető”, a „Rákócziné”, a „Rab lelkek”, a „János pap országa”, az „Álom és való”. Tompától minden számban vers vagy próza. Petőfitől néha két költemény is. Itt jelentek meg Gyulai Pál, Szász Károly, Tóth Endre, Tóth Kálmán, Lisznyai, Léovay, Jámbor, Bozzai legszebb költeményei; Garay János utolsó munkája; Vasvári, Szilágyi, Kalmár, Lázár Kálmán, Dobsa, Helfy, Pap Gábor, Roboz prózai művei; Bernáth Gáspár, Lauks tréfás munkái: magam is teleírtam minden számban negyedrésztét a lapnak; soha annyi szépirodalmi írója a magyar nemzetnek egy kalap alatt nem volt, tán nem is lesz.”²⁸

Ezidőtájt írja élete legismertebb művét: Kossuth imáját a kápolnai elesettek fölött. Erre unokája, a neves festő Bernáth Aurél így emlékezik: „Ez az ima tette híressé nagyapámat a múlt században, mert a Bach-korszakban és a kiegyezés utáni időkben kevés családi otthon akadt, ahol rámában a falon ne lett volna található. Legtöbbször Székely Bertalan festményének nagyméretű színes reprodukciója alá volt nyomva. A kép Kossuthot térdelve ábrázolta egy nagy sír előtt, háta mögött díszszázadnyi katonasággal.”²⁹ Ezt követően Bernáth közli az ima szövegét, megegyezően Tóth Béla Mendemondák című könyvében található szöveggel.³⁰

Keszthelyen megtaláltam a fentiekben leírt olajnyomat egyik példányát.³¹ Mivel szövege komolyabb mértékben eltér az előzőekben említett források szövegétől, ezt, a keszthelyi változatot teljes egészében közlöm:

„Felséges Úr! Árpád fiainak Istene! Tekints reánk csillagokkal övedzett trónusodról és hallgasd meg könyörgő szolgádat, kinek ajkáról milliók imája száll eged tündöklő kárpitja felé, hogy áldja és magasztalja a Te mindenhatóságod erejét! Istenem! felettem éltető napod ég, s térdeim alatt a szabadság csatájában elhullott vitéz honfiai csontjai nyugosznak, – fejem fölött kéken mosolyog az ég, lábaim alatt gyászossá vált a föld, ősapáink unokáinak kiomlott véréből! – Óh! csak hadd szálljon alá napodnak teremtő sugara, hogy virág fakadjon a véráztatott hantokon, mert e porladó tetemek koszorú nélkül el nem hamvadhatnak. Isten! Ősapáinknak s népeknek Istene!! hallgasd

meg ágyúink bömbölő szavát, melyben vitéz népednek lelke mennydörög, hogy széjjelzúzza az önkény bilincseit osztó vaskarjait.

Mint szabad hazának szabad fia térdelek ez újabb temetőn, honfiai, testvéreim roncsolt tetemein. Ilyen áldozatok árán szentté válik e hazának földje, ha bűnös volt is, óh Istenem! – mert vérrel megszentelt földön rabnépnek élni nem szabad! Atyám! ősatyáinknak védelmező Istene! milliók felett hatalmas Úr! ég, föld s tengereknek mindenható Istene! Dicsőség nő e porladó csontokból és nemzetem homlokán fog ragyogni. Szenteld meg e porokat kegyelmeddel, hogy e szent ügyért elhullott bajnokok áldással nyugodjanak, szentelt hamvaikban. Ámen!"

Laczkó András idézett művében görcső alá veszi a történelmi tényeket és részletekre menő nyomozás alapján feltételezi, hogy a több változatban is közkézen, közszájon forgó ima esetleg nem Roboz műve. Azt is tudjuk, hogy Kossuth sem tiltakozott a szerzőség ellen, midőn neki tulajdonították az ima szövegét. Számunkra érdekes Roboz személyes nyilatkozata ez ügyben: „1848-ban, mint pápai jogász haza jövén Kötcsére, ott voltam birtokomon; s mint igénytelen szereplő, de kuruc szónok belekeveredtem a tabi képviselőválasztásba. A mi jelöltünk volt Csapody Pál nagybirtokos s neves lótenyésztő, szabadelvű ember; a nép jelöltje volt Madarász. Madarász annyit ígért a népnek, hogy mi nem bírtunk vele s a választáson el is buktunk, habár nem csúfosan. 1849 márciusában Csapody Pál meghívta ádándi kastélyába választóinak törzskarát, többek között engem is, ki egyik szónoka voltam. Mi már ott találtuk, mint véletlen vendégeket, báró Wesselényi Miklóst, báró Kemény Zsigmondot, gróf Viczayt stb. Estve vacsoránál a kápolnai csatáról vitatkoztunk s mohón olvastam fel a Kossuth Hírlapjának erre vonatkozó közleményét. A világtalan báró Wesselényi lelke megható felköszöntést mondott, mely célzás akart lenni; többek közt a következő szavakra emlékszem; A nap, maga bár hideg, a magasból oly erő-vel lövellte rám sugarát, hogy belevakultam. Vacsora után maga Csapody kísért fel Kazay Miklós barátommal (jelenleg megyei tisztviselő) egyik emeleti szobába, hálásra. Itt írtam éjféle órákban a Kossuth imát. Másnap tíz órakor reggelinél engedelmet kértem, hogy felolvassam; ami meg is történt.”³² A történet aztán több mint harminc évig feledésbe ment Ha valóban nem Roboz művéről van szó, egy évszázados legendával vagyunk szegényebbek.

Ekkor Roboz még pályakezdő ügyvéd, köztisztviselő, úgymond közéleti ember. Munkáját segíti művelt íráskészsége. S amikor a Szabadságharc térhódításával neki is állást kell foglalnia, mégsem teszi meg egykönnyen. Noszlopy Gáspár kormánybiztos 1849 májusában Kaposvárra érkezik s nyomban megkezdí működését. Választása az akkor már publicisztikai minőségben ismert Robozra esik. Magához kéreti. Roboz azonban sejti, hogy Noszlopy miért akar vele beszélni, vonakodik a kormánybiztos előtt megjelenni. Erre Noszlopy pandurt küld a lakására, aki felszólítja, hogy „fejvesztés terhe mellett” jelenjen meg a kormánybiztos előtt.³³ Roboz kitűnően tudja, hogy Noszlopyval nem érdemes ujjat húzni, hát elmegy a vármegyeházára, ahol a kormánybiztos szállását berendezték és a felajánlott

titkári állást elfogadja. 1849. május 14-én megtartott megyei közgyűlésen, melyet Noszlopy nyit meg, Roboz kormánybiztosi titkárként felolvassa a kormánybiztosi kinevezés okmányát. Kihirdetik a trónfosztó nyilatkozatot és Kossuth Lajos kormányzóvá történő kinevezésének országgyűlési jegyzőkönyv kivonatát. A közgyűlés bizalmat szavaz Kossuthnak és a kormánynak. Elhatározzák, hogy a vármegyeháza számára megfestetik Kossuth Lajos arcképét.³⁴ Roboz titkári kinevezése azonban nem tart hosszú ideig, néhányhetes karrier után megszűnik.³⁵

„A forradalom viharában nem találja fel magát, – írja Andorka – a forradalom nem volt szelíd és csendes élet felé hajló lelkének eleme.” A Szabadságharc leverését követően rövid ideig bujdosik, majd Kötcsére költözvén gazdálkodni kezd a családi birtokon. Gazdálkodik és ír. Tárcáit, cikkeit szívesen fogadják a már működő magyar nyelvű lapok, így a Császár Ferenc szerkesztette, újonnan induló *Pesti Napló* is. A valódi újságírói, irodalmi pályát mégis a Nagy Ignác nevéhez fűződő *Hölgyfutárban* kezdi el. Abban a lapban, amelyik nem kevés történész rosszallását váltja ki, mivel egyike volt azoknak az újságoknak, melyek a Szabadságharc bukását követően szinte azonnal engedélyt kaptak a megjelenésre. (1849. november 15.) Ha ezen túl tekintünk, s figyelembe vesszük; míg Pesten a Szabadságharc alatt már százhárom sajtóorgánium van, s mindebből Világos után mindössze 9 magyar nyelvű lap marad, másként kellene ítéletet mondanunk. Ebben a helyzetben ugyanis különösen jelentőssé válik az olyan újság, amely szűkös lehetőségeit kihasználva ébren próbálja tartani nemzeti irodalmunkat. A *Hölgyfutár* ilyen lap,³⁶ annak ellenére, hogy olykor színvonala miatt kortársaitól is jogos bírálatban részesül. De egyéb érdekesség is kiderül. A *Hölgyfutár* közli Csernátoni Lajos „vörös színű” leveleit.³⁷ Nem nagyobbítva kelleténél jobban a lap jelentőségét, mégiscsak el kell ismerni; hasábjain megjelennek, elsősorban álnéven, a bujdosó, emigrált írók.³⁸

Roboz levelező viszonyban van a keszthelyi születésű Nagy Ignáccal. Nagy egyik válaszlevelét, melyből kiderül a két ember szívélyes kapcsolata s alapkiadás körüli problémák sora Laczkó András is közli.³⁹ Mivel a levél bepillantást enged a kor „irodalmi csatározásaiba”, lényegesnek tartom ismertetését.

Pest, aug. 852.

Tisztelt barátom!

Istoán napján írom e választ ön szíves soraira; nem tudom ugyan, hogy ezt az Istoánt szokta é ön megünnepelni, de azért mi megemlékezünk önről egy pohár badacsonyi (mellyet fájdalom utolsónak kell mondanom) mellett, adjon Isten mindnyájunknak még

sokat belőle, különösen pedig a kedves szeretteinknek. Ön beszélye pár nap múlva meginduland. Simon kapitány fordításával ne sértse ön, január elejéig van idő. Lapomat illetőleg ön olly szíves indulatú, hogy íme egész nyíltsággal válaszolok: az öreg Szilágyi felszólítja Lukács Lászlót, hogy nekem mondjon föl, különben ő elveszi tőle a Magyar Hírlap nyomtatását. Lukács természetesen a nagyobb hasznú vállalathoz ragaszkodott, és nekem fölmondott. Újévtől tehát saját költségemen kell lapomat kiadni, és hogy tönkre ne jussak szellemileg és anyagilag, mindent el kell követnek, hogy lapom januártól kezdve szebb és jobb legyen, mint eddig. Erre pénz kell, és pedig minél előbb, hogy némely szükséges kiadásokat megtehessek, szándékom tehát pár száz pengőt hatos kamatra, és egy év utáni visszafizetésre fölvenni, mihez azonban nem igen van reményem, mert itt bizony törvényes kamatra pénzt kapni nem lehet. Nagyon segíthetnének rajtam, és egyszersmind ezen irodalmi ügyön vidéki barátaim, ha előfizetőket gyűjtenek, és pedig mielőbb iparkodnának. Én részemről mindent el fogok követni, hogy föladatomnak becsülettel megfeleljek, csak aztán részvét és kitartás mutatkozzék az ügy mellett, mert az új sajtószabályok bizony még inkább fogják helyzetemet súlyosbítani minden tekintetben. Íme, így áll ügyem. Tehát előfizetőket új évtől kezdve, minél több és minél előbb! Fogadja ön legszívesb kézszerításomat, mellyel vagyok őszinte barátja

Nagy Ignác

Megjelenik Pécssett, 1852-ben Roboz első kötete, Pécsi sugárszálak címmel. E verseket a haza lelkes hölgyeinek ajánlja.

Költse azonban nem tudja végérvényesen lekötni, annak ellenére sem, hogy némely későbbi írásának gyökereit itt kell keresnünk. Már 1855-ben Kaposváron találjuk. 1856-ban a kaposvári törvény- széknél vizsgálóbíró, később megyei tiszti főjegyző.

1853-ban a tűzvész által elpusztított Szikszó megsegítésére Császár Ferenc szerkesztésében könyvet adnak ki.⁴⁰ Ennek egyik szerzője Roboz. Versének címe: *Mit adhat a költő? – Egy barna lány könyvébe.* – A hosszú verset Roboz ars poeticájának is felfoghatjuk. Összegzi a költők feladatát, természetszerűleg saját szemszögéből megítélve:

A költő csak napszámos a földön
Ki a reménység ekéjén szántogat;
Ily ekével szántja fel a jövőt,
S szór földébe virágmagvakat.
Beh sokszor nem kelhet ki e virág,
Oh mert oly hideg e világ!
Ő csak ültet, s más szedi a virágát
Melyből utóbb talán az ivadék

Megfonandja érdemkoszorúját
Ültet ültet tele van a kertje annyit ültet,
hogy egy virága sincs,
Mit a maga kalapjára tűzne.

Bár az utóbbi versszak mondandójának költői megfogalmazása mindenképpen figyelemre méltó számunkra mégsem a vers költői kvalitása az érdekes, amely összességében gyöngécskén csillant meg ilyen erényeket, hanem a keletkezés időpontja (1849. október 4.) és záró négy sora. E négy sor némileg kiszakad – formailag is – költemény egészéből:

Azért áll a templom, bár ledőlve
Rom felett is van harangzúgás;
Letéphették az oltár szentségét –
Ég még rajta a vígasztalás!

E sorok rendkívül sokat elárulnak Roboz véleményéből s nem feledhetjük, hogy a könyv négy évvel Világos után került kiadásra.

1856-ban Pesten, Müller Emil könyvnyomdájában (Dorottya u. 12.) kiadja *A Balaton szerelme* című regét. Tündérmese ez a javából. A Balaton és a hajnalcsillag szerelmének története. Megszemélyesednek a tó, a csillagok, ebben a kissé dagályos, túlzottan szentimentális és romantikus szerelmi történetben.

Kékhajú Balaton, szép testvérem!
Ha valaha kis szíved földobog:
Ne higgy akárkinek mindjárt,
Oh ne higgy senkinek könnyen,
Ki szerelmet koldulni bekopog.

(II. fejezet/4.)

Mi a bajod? fáj ott belől??..
Mi dúl, mi bánt, mi rág?..
Tudomtudom ezt a férget
Szerelemnek hívják!

Míg így eped a Balaton:
Csillaga az égen
Kalandjait elregélte
Társainak szépen.

Elmondta: hogy tündérleány
A szerelme tárgya;
S szépségére két világon
Alig akad párja.

(V. fejezet/5-7)

Maga a tündérmese történelmi momentumokkal is keveredik, ami ugyan nem használ a költeménynek, de megpróbál a szerző a mesébe némi ismeretterjesztést is becsempészni:

Galerius maga, Rómának császára,
Hogy nagy legyen e szép paradicsom ára;
S örök hírt adjon a drága tartománynak,
Nejéről nevezte szép Valériának."

A történelmi résznél lábjegyzetekben hivatkozásokat is tesz, ekkép: „*Lásd Horváth B. Balaton környékéről írt kézikönyve 66. lapja. Mindezekről bizonytságot tesz Aurelius Victor római történetíró.*” stb.

A rege verstanilag sem egyenletes, formájára nézve is elég eklektikus. A harmincnycold oldalas könyv emígy fejeződik be:

Itt a rege; aranykapocs könyvből
Szedtem ki, a népnek hitéből.
Nincs a földön üdv; és a szerelem
Malaszt nélkül bú, kín az életem:
Ezt tanultuk meg a regéből.

Roboz, bár hivatkozik rá, vajmi kevés népi ihletést találunk a mesében.

1862. július 1-jén Wajdits József könyvkereskedő kiadja Somogy és Zala megye első lapját, a *Zala-Somogyi Közlönyt*. Ez azért nagy tett, mert vidéken nagyon kevés a lap; Somogyban, Zalában egy sincs.

A Zala-Somogyi Közlöny első szerkesztője a kaposvári ügyvéd Fodor Pál, 1863-tól két éven keresztül Roboz, aki megalapítja a Somogy című lapot is. ÉA Somogyot, élete főművét, melynek tulajdonosa és szerkesztője lesz haláláig.⁴¹ Ő maga így emlékezik a kezdetekről: „Az első Somogy lapot alapítottam, 1863-ik év október 1-én, mikor alig néhány lap volt az országban. A vidéki nyomdák is – ahol ugyan volt – a legnyomorultabb állapotban. Én Knezevich nyomdájában állítottam ki a lapot, ki a rabokkal a megyeházának dolgozott. Midőn ugyanis a hasábok ki voltak szedve és formába téve 4-5 rab felemelt egy óriás

káposztáskövet és rátette: kivették az egy oldalt, aztán a másokra megint rátették, én pedig izzadva néztem a szennyes nyomást."⁴²

Némi zavart okozhat, hogy Roboz kétszer indítja meg a Somogy-ot. 1863-ban, amely évtől szerkesztői tevékenységét jegyzi és 1866-ban. Az első ugyanis megbukik. Ezért vállalja a Közlöny szerkesztését, amely munka nem igazán elégíti ki újságírói és lapalapítói ambícióit. Új, saját lap megjelenését kéri. Kétszeri kérelme után csakhamar, 1865. október 6-án a főtárnokmester engedélyezi újból a Somogy megjelenését. Különféle gondok miatt a lap csupán 1866. március 6-án lát napvilágot,⁴³ de egész dunántúli merítéssel dolgozik. 1867-től Nagykanizsán Fischel Fülöp nyomdája állítja elő. Népszerűsége egyre nő, több alkalommal kell utánnomást végezni s az előfizetők száma is meghaladja a hetvenet. Roboz ezzel a munkával páratlan jelentőségű és méretű társadalmi, gazdasági és kulturális tevékenységet fejt ki. Helyi és országos jelentőségű írókat, költőket képes megnyerni a lapnak: Kisfaludy Atala, Szalay Fruzina, Zichy Antal, Kiss József, Jókai Mór, Reviczky Gyula, Beksits Gusztáv, Lónyay Menyhért, Mikszáth Kálmán, Pósa Lajos, Bródy Sándor stb. E dolgozat keretei között nincs mód részletesen foglalkozni a Somogggyal, megteszi ezt Laczkó András idézett tanulmányában, ahol mélyrehatóan elemzi a lap több évtizedes történetét bizonyítva, hogy Roboz a Somogggyal jelentős eredményeket képes felmutatni. Az új hetilap feladatának tekinti a középosztály nevelését a gazdaság, ipar és kereskedelem terén. Nem elhanyagolható, sőt komoly erőfeszítéseket tesz a szellem emeléséért. Ápolja a nemzet számára értékes hagyományokat: Zrínyi Miklós halálának 300. évfordulója, Petőfi és Jókai pápai évei, Virág Benedek évforduló, és így tovább. Több dokumentumot közöl, mint például Wesselényi hűtlenségi pere, Berzsényi és családja, Kazinczy levelek.

1863-ban Pesten, Emich Gusztáv magyar akadémiai nyomdásznál megjelenteti *Daguerreotyp vagy azon nevezetességek arczképcsamoka, kik nem pártolják az irodalmat* című kötetét. Még mielőtt bárki komoly tanulmányra, név szerinti felsorolásra gondolna idézünk az irodalmat nem pártolók közül néhányat: Bank Ignác, Heverdi Aladár, Szesz Illés, Szajkó Gráci, Pucsvölgyi Etelka, Széloltó Peti. Roboz nem rejtve véka alá bírálatát, kritikusan szól a honi állapotokról. Az irodalom fogadtatása vonatkozásában ezt később is megteszi, amikor leszögezi.: „Az a nép van Istenhez legközelebb, a melyik legtöbbet olvasott.”⁴⁴

Kaposvár nem szakítja el végérvényesen Kötcsétől. Szülőfalujába gyakran visszatér, s ha nem is olyan intenzitással, mint Kisfaludy Atala, megjelenteti a falut több munkájában is. Ezek az elbeszélések, feljegyzések nemcsak az íróról szólnak; életre kelnek a település lakói, a szokások lassan-lassan feledésbe menő pillanatai. Erről szól az 1880-ban megkötött esküvőről szóló visszaemlékezés.⁴⁵ A gazdag Reichert Gyuri és menyasszonyának

Ágostának lakodalmi előkészületeiről emígy ír: „Leöltek egy nagy tehenet, négy borjút, két kövér sertést, 50 darab malacot, 340 darab baromfit, pulykát, ludat, récét, csirkét. Készen állt 12 darab sunka, egy kosár füstölthús, ezer darab tojás, 50 font cukor, 3 zsák finom és öt zsák közönséges liszt, tíz akó finom köttsei fehér bor, tíz akó siller, negyven üveg sligovica, 15 font kávé, 6 font mazsola szőlő, 100 darab citrom s felsütöttek 25 darab fehér ánizsos kenyeret, 60 darab barnát. Csak forgácsfánk, aztán a polgárságnál szokásos olajon sült fánk több volt 4-5 ezer pozsonyi mérőnél, balatoni hal (akkor még volt özönnel) vagy 50 font sütvő és hidegen; annyi pecsenye, rétes, kalács, hogy egy szoba ezzel volt tele. Tizenkét szakácsné főzött két konyhán, a szomszédban külön konyhán a kocsisok és szolgáltnak, a másik szomszéd negyedik konyháján a gyermekeknek, az uraknak húzta a Dunda cigány a polgárságnak a malacbanda." Roboz a gondolatait egymásba fűzi s egyre újabb emlékek jutnak az eszébe. „Ebben az időben történt, hogy a kötcsei szőlőm emeletes házának pincéiben bort fejteni haza jártam, mely emeletes ház szalonjában Reizinger ügyvéd öcsém Bimbó számaron ment fel ágyúszó között a vendégek tapsaival! Igen, felszamaragolt az emeletre, finom borral teli pohár az egyik kezében, melyről ezt írtam egykor:

*Vinum de Kötcse,
Bekaphatsz ettől Öccse!"*

Közben több könyve jelenik meg: *Egy porladó szív levelei* (Nagykanizsa, 1864), *Virágok albuma* 1867-re (Kaposvár, 1866), *A billikomból* (Nagykanizsa, 1878), szerkeszti a *Kaposvári és a Somogyi Képes Naptárt* 1863-1866-ban. Könyveinek egy részéről a *Hölgyfutár* közöl kritikát. A király 1879. július 26-án a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tünteti ki.

Andorka Elek megpróbálja elemezni Roboz munkásságát, munkastílusát: „Igaz, ugyan hogy túl sötéten fest, hogy mindenütt a legmagasabbat a legalacsonyabbal a legszebbet a legrútabbal állítja szembe, de azt is csak azért, hogy tükröt tartson a közönség elébe. (...) Fölfogása szerint mindennek közalapja a társadalom, attól származik minden jó és rossz.”⁴⁶ Roboz szerint ez a társadalom gyógyításra szorul. Éppen ezért adhatta 1880-ban a kaposvári Jeteles Hermán nyomdájában megjelenő vaskos kötetének *A tükörből* címet. A könyv két jól elhatárolható részre oszlik, az első részben (maga is megírja a kötet előszavában) főleg újságcikkeit, verseit közli. Így bocsátja útjára őket: „Átélttem, megfigyeltem az eseményeket; jegyeztem folyamatosan: a futó idő mit hagy s mit visz el tőlünk? s íme itt adom tiszta tükörben.” A második részben arcképeket közöl, többek között Kisfaludy Ataláról, Kovács Zsigmond veszprémi püspökről, gr. Somssich Imréről, gr. Széchenyi Pálról. Bár érdekes, olykor forrásanyagnak is beillő életrajzokat kapunk, Roboz ereje elsősorban újságírói kvalitásában realizálódik. Szinte mindennel foglalkozik. Éles szemmel veszi észre és sokszor vitriolos tollal teszi szóvá benyomásait. Íme példaként pár, ma is jól értelmezhető gondolata e kötetből: „Az erdőket folyóást irtják, tehát még kevesebb

fa, árnyas hely 'páraképződéshez szükséges lombsátor' van Magyarországon, mint aszályos évben volt." — írja a Bor és víz című cikkében kikel a sokszor esztelen környezetpusztítás ellen. Az Első a föld, s azután a politika már címében is Roboz véleményét sugallja, hogy azután leszögezze: „Még a hazaárulónak is meg lehet bocsátani Magyarországon, de annak, ki a szántóföldet nem szereti, soha!”⁴⁷ A társadalomról alkotott sötét képét sem rejti véka alá: „A társadalom nagyon beteg fent és alant egyes rétegekben, melyeknek orvoslása elébb való országgyűlés, boszniai hódítás, magyarbank, adószedésnél.”⁴⁸

A kötetben külön szót érdemel a Kis tükör, mely két megye: Somogy és Zala versben való ismertetését tűzi ki feladatául. Leírja mezőgazdaságát, természeti szépségeit, az embereket. Dicséri Somogyot, jó borát:

Vörös és fehér borod hegyeid oldalán,
Helyet foglalhatnak királyok asztalán.
Nem is bor ez, hanem mindannyi láng, szikra,
Meggyújtja az agyat, lelket villanyozza.
Gyöngyözik, ha töltöd, éget, hogyha iszod,
Tökéletes Vulkán, s meggyullad a torkod.
S csudálatos! ha a poharat forgatod,
Le sem teszed, hanem lángot lánggal oltod!
Kis- és Kőhegy, Zákány, Surd, Kéthely és Gomba,
Baglas, Köttse és Zend, Zselicben Simonfa;
Mind megannyi szőlőkoszorús halommal,
Gazdag pince s soká' eltartható borral.
Iszunk, ha örülünk; iszunk ha búsulunk;
Borban virágozik fel örömünk, bánatunk!"

S két versszakkal odább Somogy lakóiról emígy szól:

Tizenöt mérföldnyi hossza a megyének;
Hat az átmérője a szélességének.
Lakja magyar, német, tót, cigány és zsidó,
Mind testvérek együtt, s munkában izzadó!!
Munkában találja a kelő nap őket,
Nyugodván, munkában hagyja az erőket.
Mind egyen dolgoznak, egyen fáradoznak:
Áldozatot hozni az ébredő kornak. —
Vallásra nézve van katolikus, helvét,
Ágostai, zsidó, de egymásnak nem vét;
Van még ezen felül görög nemegyesült,
De „remény" s „munkában" mindannyi egyesült."

1885. szeptemberében a már országosan neves Roboz Istvánt Budapesten a vidéki lapszerkesztők kongresszusa elnökének választja, ez talán első lépése volt annak a nagyszabású ünnepségnek, mellyel 40 éves írói és 25 éves szerkesztői munkáját ismerik el. Erre azonban csak két évvel később, 1887-ben kerül sor, midőn e célból megmozdul szinte az egész ország írói, szerkesztői társadalma.⁴⁹

A nagy ünnepség helyszíne Kaposvár, de Kötcse is részese kíván lenni az ünnepségnek. Volny Kacs Kovics Irén 1887. április 3-án felhívással fordul „*Köttse művelt lelkű és intelligens lakosaihoz*”, hogy Roboz István jubileumára pénzadományokat gyűjtsön.⁵⁰ A felhíváson feljegyzésre került az adományozók neve és az általuk befizetett összeg is. Érdeemes ismertetni a listát:

Kacs Kovics Antal 5 f., Volny Kacs Kovics Irén 5 f., Volny Antal 5 f., Kiss Vilmos 5 f., Mérey Záborszky Ilona 2 f., Miklós István 2 f., Roboz Amália 1 f., Stráner Györgyné 50 kr., Steinbach Mór 1 f., 50 kr., Deutsch Hermán 20 kr., Kazay Gyula 1 f. 50 kr., Fükszl Moor 50 kr., Guh(?) János 10 kr., Deutsch Jakab 20 kr., (?) Ignátz 15 kr., Stráner Andor 50 kr., Gabsovits Leona 2 f., Szemecz Emil 5 f., dr. Unger Géza 50 kr., Kardos Mór 60 kr., Bernhard Imre 1 f., Miklós György 2 f., Nagy István 50 kr. 51

Az összegyűjtött pénzből a kötcseiek ezüst billikomot vettek és átadták az ünnepeltnek. Az ezüst serleg huszonhét évig volt Roboz birtokában, amikor is 1914-ben azt visszaadta a kötcsei evangélikus egyháznak. Ezt az egyházközség 1914. május 24-i rendkívüli közgyűlésén ismertették, amiről Németh Sándor lelkész 1914. június 7-én kelt levelében számol be az adományozónak.⁵²

A jubileumi ünnepség időpontja tehát 1887. május elseje tizenegy óra. Helye a megyeháza díszterme, a nap eseményéről természetesen a Somogy számol be a legrészletesebben.⁵³ Innét ismerjük a megemlékezés programját.

A díszterem közepén lévő asztalra a tisztelet és megbecsülés koszorúit és csokrait helyezték el. Itt kapott helyet a budapesti írók, művészek és Roboz Amália koszorúja, Kisfaludy Atala koszorúja rajta a szalag felirata: „*Virágok anyád sírjáról. Koszorúba fűzte Kisfaludy Atala.*” Ünnepi beszédet Németh Ignác az intéző bizottság elnöke mondott, majd Hocsk János szavalt el az alkalomra írt versét *A szabadság és a sajtó* címmel. Dr. Andorka Elek Roboz életrajzát ismertette, amit a díszes tokban elhelyezett arany toll átadása követett, a koszorúk átvétele után az ünnepelt megköszönte a jókívánságokat. Az ünnepet Újváry apát szavai zárták. Ezzel még nem ért véget az ünnepség, mert ezt követően Roboz meghívta ebédre a sajtó képviselőit. Este a Korona

nagytermében bankett volt tiszteletére. A korabeli újság még a menüt is fontosnak tartotta közölni, amely olyanra sikeredett akár egy szabadvers:

Hideg felvagdalt,
Vesepecsenye mártással,
Túrós csusza, Jardinerie,
Sajt.

A hivatalos megemlékezéseken túl a család is ünnepelt. Otthon, szűkebb körben gyermekei köszöntötték, de jelen volt Szalay Fruzina és Kisfaludy Atala is. Szalay Fruzina Victor Hugo *Alkony* című versének fordításával kedveskedett Kisfaludy Atala saját versével:

A múlt üdvözlöte

Tisztelőid koszorúin a jelennek fénye
Gyermekeid csókjaiban a jövő reménye.
Íme én a múlt nevében üdvözöllek téged,
Az édes otthonból hoztam édes, bús emléket!
Letűnt tavaszunktól kértem vissza a virágot,
A köttsei temetőből szomorúfűz ágot.
Ne bánnd, ne sajnáld a könnyed, mely szemedből fakad,
Ne sajnáld ha édes bútól szíved majd megszakad.
A virágot ifjúságod harmat gyöngye ragyog,
Szomorúfűz halkán mondja: Én is veled vagyok.

A versből kitűnik a két költői születésű ember mély és szoros kapcsolata, a világra való rátekintés hasonlósága. E kapcsolat mindkettőjük írói tevékenységét meghatározta, de elsődlegesen, minden kétséget kizáróan, Kisfaludy Ataláét.

Az ünnepeltet sokan köszöntötték levélben is: Jókai, Mészöly Géza, Vaszary Kolos, Lauka Gusztáv stb. Érdekes Noszlopy Tivadar levele is, ki Noszlopy Gáspár testvérének, Pálnak volt fia. Megyei főjegyzőként több romantikus írásban dolgozta fel családjá történetét.⁵⁴ Noszlopy levelét teljes terjedelmében közöljük:

Tisztelt Uram!

Midőn Somogy megye ünnepli önnek félszázados (helyesen 40 éves CS. G.) író működését, engedje meg, hogy én is, – mint e megyének fia, s önnek őszinte tisztelője, – kifejezhessem jókívánatomat.

A magyarok istene éltesse önt, hogy édes hazánk javáért munkálkodhasson, s nemzetünknek dísze, büszkesége legyen még sokáig.

Üdvözlí önt kész szolgája

Noszlopy Tivadar

Vérfalva, 887. ápr. 29." 55

Hivatalos elismerésként királyi tanácsosi címet kapott e jeles ünnep alkalmából.

Roboz a továbbiakban is aktívan vesz részt a megye irodalmi életében. Ebben az időben (1896) keresi meg levélben Ferenci Zoltán és Endrödi Sándor, hogy a Petöfi Társaság részére írja meg *Petöfi Sándor Pápán* című munkát, de általában is vesse papírra Petöfiről megmaradt emlékeit. Az írás több lapban is megjelenik (Pesti Hírlap, Pécsi Napló, Somogy stb.). Amint arról már történt említés ezen visszaemlékezések hitelességéről kételyek merültek fel,⁵⁶ de mindenképpen dicsérendő a sorok írójának korfestő összegzése, fantáziája. Ettől az időtől kezdve egyre gyakrabban hallunk Petöfihez, Jókaihoz fűződő barátságáról, a Kossuth imáról. Tóth Béla 1896. február 7-én budapesti keltezéssel levelet ír Roboznak,⁵⁷ amelyben köszönetét fejezi ki „kedves Uram Bátyámnak” és tájékoztatja arról, hogy az Athenaeum késik könyvének kiadásával. Küld azonban egy szemleívet, amelyet a levél szerint Roboznak köszönhet. Az említett könyv a *Mendemondák*,⁵⁸ a megküldött szemleív, pedig a Kossuth imával kapcsolatos.⁵⁹

Somogyon kívül a szomszéd vármegye Zala is fontos tartózkodási helye Roboznak, elsősorban Balatonfüred. Innét írja füredi fürdőleveleit, melyek forrásanyagai lehetnek a Balatonfüred történetével foglalkozóknak. Füred különben is az a hely, ahol számára fontos személyekkel találkozhat; Jókaival, Vaszary Kolossal és megannyi idejét ott töltő neves vendéggel. Zákonyi Ferenc monográfiájában⁶⁰ a következőket írja: „Roboz István közel 60 évig volt a fürdő fizetés nélküli vendége. Írásaival fizetett.” Tehát a fürdőhely vezetői már akkor belátták; megéri a vendég ingyenes elszállásolása, ha cserébe propagandát fejt ki és még jobban ráirányítja a figyelmet az ismert településre.

Füreden írja meg leánya kérésére élögalamb-lövészet elleni röpiratát, amely véres sport nagyon sok ember ellenszenvét váltotta ki.⁶¹ Írását így kezdi: „Július hó 2-án megkezdődik a vérontás B.-füreden; hull a galambvér.” Röpiratáért az Országos Állatvédő Egyesület írásos köszönetét fejezte ki.⁶²

A századforduló után a Berzsenyi kultusz egyre erőteljesebben tör magának utat, elsősorban Somogy megyében. A belügyminiszter 77 565/1904. III. szám alatt engedélyezi a Somogy vármegyei Berzsenyi Irodalmi Társaság működését.⁶³ 1904. április 18-án a kaposvári városházán azért gyűlnek össze a meghívottak, hogy döntsenek a társaságról. A célok körvonalazására Robozt kéri fel, aki meg is teszi azt, hangsúlyozva az irodalom szolgálatát. *„Konkrét lépés volt az ülésen – írja Laczkó András – az elnök megválasztása, Roboz személyében, társelnökül Kisfaludy Atalát, a Petőfi Társaság tagját, jegyzőül dr. Pete Mártont fogadták el.”*⁶⁴ Az alapszabály elkészítésére bizottságot hoznak létre, amelybe Roboz mellett dr. Andorka Elek, Szalay Fruzina, Szalay Károly, Noszlopy Tivadar, dr. Berzsenyi Gerő, Melhárd Gyula, Endrei Ákos is bekerülnek. A Somogy 1904. május 8-i száma közli az alakuló közgyűlésre történő felhívást. A közgyűlésre május 15-én délután kerül sor. Itt Roboz ismerteti az alapszabály-tervezetet és kevés zajjal, de nagy lelkesedéssel megalakul a társaság. Elnökül Roboz Istvánt választják. Roboz meg-megújuló lelkesedéssel és erővel dolgozik a szervezet elnökeként, mígnem két és fél év múlva – fia halálát követően – leköszön tisztéről.⁶⁵ A társaság további működését így is szívügyének tartja s nem kis mértékben köszönhető éppen ennek, hogy az egyesület a továbbiakban is tevékenykedett.

Bernáth Aurél ezekről az időkről az unoka elfogódottságával ír, hisz Roboz olyan jelenség lett Kaposváron, aki nélkül már szinte el sem képzelhető a város: *„Élete utolsó esztendeiben, amikor már én is megismertem, úgy hatott, mint egy néger törzsfőnök, aki mindenféle kacatot magára aggatva éli elkülönített életét a törzsön belül. Még a legforróbb napsütésben is hatalmas nyitott esernyővel, horpadt cylinderben, – melyet egy élniőágyó unokatestvérétől kapott – lötyögő zsakettben, átmeneti kabátban, nyakában ujjni vastag aranylánccal, óriási Lavalliere nyakkendővel és különféle színes sálakba burkolva ment a házatól kétszáz méternyire levő kávéházba. Menet közben zsebkendőt tartott a szája előtt s a legkisebb légfuvallatot ernyőjével igyekezett elhárítani. Elmondhatatlan lassan csoszogott. S mivel majdnem mindenki üdvözölte, a járása még lassúbbá kényszerült, mert a zsebkendő fölött kandikáló szeme kutatni látszott, vajon ki lehetett az elmenő, s hogy hosszú élete melyik régiójába ossza be az illető alakját, ha már meg nem ismeri. Addigra már neki mindenki „öcsém” vagy „húgom” volt. Ő pedig az utcán játszó gyerekeknek valami mesebeli herceg; mert valójában senki olyanra nem emlékeztethetett, akivel még egyszer találkozni lehet az életben. Szelleme végig ép volt.”*⁶⁶

Az élet azonban újabb és újabb kihívások elé állítja az öreg szerkesztőt. Két új lap is indul Kaposváron; ezekkel már nem nagyon tudja felvenni a versenyt. Tartalmában lazul a Somogy, már csak a múltja tartja életben. Így is csökken az előfizető száma. Segédet nem tart, nyomorék házvezetőnője viszi a nyomdába a kéziratokat – tudjuk meg Bernáth idézett művéből.

Halála előtt egy minden eddiginél nagyobb ünneplésben van része ötven éves szerkesztői jubileuma kapcsán. A rendezvényre 1913. október 13-án tíz órakor, a kaposvári megyeháza dísztermében kerül sor. A megemlékezés lefolyásáról a *Somogyvármegye* című lapból értesülhetünk, szinte mindenre kiterjedő részletességgel.⁶⁷ Az újság szerint Roboz István Makfalvy Géza főispán és Kovács Sebestény Géza polgármester társaságában lépett a terembe. Megnyitót Makfalvy Géza mondott, majd dr. Andorka Elek ecsetelte az ünnepelt széleskörű tevékenységét. Hollósi István kaposvári állami elemi iskolai igazgató saját versét szavalta el *Roboz István* címmel. Maga a vers jószándékú, ám nem ostromolja a Parnasszus ormait, jószerént gyöngécske munka:

Már ötven éve annak íme, hogy
Somogyban útnak indult a „Somogy”
S minden felé olvasták a lapot,
Írója méltánylást bőven kapott.
Mit ünnepelt ősz írónk, oh Roboz,
Kezedben még most is peng a koboz,
S már hatvanöt év óta pengeted,
S pengetni nem szűnsz, míg tart életed

A verset ismét beszéd követte, melyet a Somogyvármegye főszerkesztője Salgó Sándor tartott. A múltat, jelent és jövőt boncolgatva az újságírás helyzetéről, állapotáról fejtette ki véleményét: „*A mai újságíró meggyötört robotosa, lélekben, szívben és agyban egyaránt kifosztott, kizsarolt rabszolgája a közvéleménynek.*” Mesternek, példaképnek állítja Robozt, ki mindig Kaposvár ütőerén tartotta kezét.

Ezután az ősz Roboz emelkedett szólásra: „*Eljöttem hódoló tiszteletem és köszönetem kifejezni azon mérhetetlen kegyért, mellyel az erényekben és tettekben gazdag vármegye székvárosának közönsége e napot megtisztelte.*” Munkásságát, a vesztes Szabadságharc utáni újságírói tevékenységét, talán éppen a jövő ítszeinek is szánta: „*Igaz, hogy én ott voltam a vidéki lapirodalom bölcsőjénél az első riogatók közt, midőn a nemzet kifáradva, vérig sebezve a Szabadságharcban; a németesítő rendszerben intenciói, nagyratörő szelleme kigúnyolva, sebjeinek kötözése, önállóságának visszaküzdésével volt el-foglalva s az irodalom gondozására kevés gondot fordíthatott. Azon visszas helyzetben voltunk, hogy az irodalom vigasztalta, erősítette a gyászoló anyját, a nemzetet, alapjában maga is erőtlen, de céljainak öntudatában hatalmas. Igen, az irodalom támogatta a nemzetet és nem megfordítva. (...) Elvihetik kincseinket, szabadságunkat; egyet soha; a nemzet műveltségét; sőt ez az egyetlen tényező, mely a népektől elvett szabadság és jogaitat vér nélkül szerzi vissza.*”

Salgó Sándor az érkezett számos üdvözlő levelet ismertette, végül a főispán zárszava következett.

Roboznak számtalan ismert és kevésbé ismert neves személyiség gratulált, többek közt: Rákosi Jenő, Márkus Miksa, Purjesz Lajos, Kristinkovich Ede, báró Kéthly Károly, gr. Széchenyi Andor, gr. Somssich Adolf és Imre, Kunfy Lajos, Boronkay Lajos, Sziklay János és természetesen Kötöcse közjegyzője Kálmán Gyula, aljegyzője Szabó Kálmán és bírása Molnár Imre!⁶⁸

Ekkor készíti Robozról kitűnő grafikáját Rippl-Rónai József, a kép jobb felső sarkában a következő ajánlással: „Az én aranyos, kedves Pista bátyámnak régi, régi szeretettel és igaz tisztelettel: Rónai 1913. június.”

Ugyancsak ekkortájt jelenik meg elhunyt élettársának ajánlott kötet azaz Balassa Jusztinja 1912 esztendei halálán való kesergésének könyvecskéje. Utolsó erejével elsiratja a számára oly kedves embert. Ezt követően megpróbálja összegezni munkáját, leltárt készít, elrendezgeti dolgait, feljegyzéseket készít. Sok mindent már az utókornak címez. Ilyen a Roboz depositumban talált Jótékonyágok címet viselő kézírata is:

„ 1.) Szerkesztői pályámon a nálam lévő nyugták szerint jótékony célra gyűjtöttem összesen 40.000 azaz negyvenezer forintot.

2.) 42 éven át saját gyűjteményemből – mindig Karácsony előestéjén felöltöttem összesen egyezer nyolcszáz és hetvenöt szegény iskolás gyermeket valláskülönbség nélkül, az összes nyugták őrzésem alatt.

Kelt, Kaposvárott 1914. június 16

Roboz István
kir. tanácsos, főszerkesztő⁶⁹

Összegyűjti a rendelkezésre álló adatokat; Jókai leveleit, a kaposvári hentes céh 1867-ben számára kiállított mesterlevelét, a hozzá érkezett leveleket, legyen az hivatalos vagy magán, a róla írt cikkeket.

1915-ben a Balatoni Szövetség tiszteletbeli tagjává választja. Roboz a döntést megköszönő levélben, április 20-án így ír a számár oly kedves tőről: „S ha majd a végzet kiüti kezemből a tollat, az lesz benne a végső hét aranyos betű: Balaton!”⁷⁰

A végzet még egy esztendő vár. Csendes, öreg esztendő. 1916 április 11-én hal meg Kaposváron az ország legöregebb szerkesztője Roboz István.

Emlékére a Berzsényi Társaság 1928-ban emléktáblát helyez el Kaposváron a Dózsa György utca 16. szám alatti egykori lakóházán.⁷¹

Jegyzetek

1. Laczkó András: Pályakép Roboz Istvánról. In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 10. Kaposvár, 1979. (továbbiakban : Laczkó, 1979.) p. 223.
2. Magyar Irodalmi Lexikon II. köt. Bp. Akadémiai, 1965. pp. 620-621.
3. Szinnyi József: Magyar írók élete és munkái. Bp. 1906. pp. 1042-1045.
4. Nagy Iván: Magyarország családi címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, IX. kötet. Pest, Ráth, 1862. p. 757.
5. Somogyvármegye 1913. október 14. pp. 1-2.
6. Laczkó, 1979. p. 223.
7. A születési dátum nehezen volt meghatározható. Van ahol 1827. október 27-ét közlik (Magyar Írók életrajzgyűjtemény Második az elsőt kiegészítő kötet. Gyűjté: Danielik József, Pest Szt. István Társulat 1858.) p. 270
8. Roboz István hagyatéka. In: Laczkó A.: Múzsák a Kapos partján.Kaposvár, 1993. (Laczkó azonban október 20-át közöl 22. helyett.)
9. Kivonat a nagycsepelyi ref. egyház I. sz. vegyes anyakönyvéből. Kivonat a nagycsepelyi ref. egyház I. sz. vegyes anyakönyvéből. "Hivatalosan bizonyítom, hogy a fenti adatok az anyakönyvi bejegyzéssel szó szerint megegyeznek. Nagycsepely, 1993. november 3." Aláírás, pecsét.
10. A Pápai Gimnázium Tabellái 1840-47. 7. csom. – Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára, Pápa.
11. Hatvany Lajos: így élt Petőfi I. kötet. Bp. Magvető 1967. (továbbiakban Hatvany, 1967.) p. 362.
12. Hatvany 1967. 1. kötet, pp. 394-395.
13. Somogy, 1906. október 7. p. I. Lásd még: Hatvany, 1967. 1. kötet. p. 369.
14. Magyar Írók életrajzgyűjtemény. Második, az elsőt kiegészítő kötet. Gyűjté: Danielik József, Pest Szt. István Társulat 1858. p. 271.
15. Somogy, 1913. október 12. p. 2.
16. Lásd a 15. és 3. jegyzetet.
17. Magyarország vármegyéi és városai. Somogy megye. Bp. 1913. (továbbiakban Magyarország vármegyéi, 1913.) p. 261.
18. A magyar sajtó története 1. kötet. Bp. Akadémiai, 1979. p. 444.
19. Zöld Ferenc: Nyomdák, kiadók, könyvkereskedők Győrött. In: Kisalföldi könyvesházak. Győr, 1981. p. 24.
20. Hazánk 139. sz. 1847. november 23. p. 556.
21. Hazánk 144. sz. 1847. december 4 p. 575.
22. Hazánk 152. sz. 1847. december 23. p. 608.
23. Hazánk 104. sz. 1847. szeptember 2. p. 416.
24. Hazánk 106. sz. 1847. szeptember 7. p. 423.
25. Hazánk 191. sz. 1848 március 25. p. 763.

26. Hazánk 1848. április 8. p. 790.
27. Somogyvármegye 1913. október 14. pp. 1-2.
28. Koszorú 1882. VIII. p. 403.
29. Bernáth Aurél: így éltünk Pannóniában. Bp. Szépirodalmi, 1956. (továbbiakban Bernáth, 1956.) p. 56.
30. Tóth Béla: Mendemondák. Bp. Athenaeum 1896. (továbbiakban: Tóth, 1896.) pp. 153-154. Az eltérés elhanyagolható, pl.: ajkairól helyett ajkáról stb.
31. Tulajdonosa Kovács György úr (Keszthely) akihez örökség révén került. Ma is tudja kívülről, szinte az egész szöveget. A kép olajnyomat: 55 x 70 cm. (XIX. század vége). Kiadó-tulajdonos: Székely Aladár könyv- és képkiadó Budapest, VII. Klauzál u. 6. A kép címe: Kossuth Lajos imája a kápolnai csata után 1849. február 27-én.
32. Tóth, 1896. pp. 154-155.
33. Magyarország vármegyéi, 1913. pp. 528-529.
34. Magyarország vármegyéi, 1913. p. 529.
35. Andrássy Antal: Noszlopy Gáspár. Somogy megyei almanach 43-44 sz. Kaposvár, 1987. (továbbiakban Andrássy, 1987.) pp. 74-75
36. Dersi Tamás – Szántó Tibor: A magyar sajtó képeskönyve. Bp. Kossuth, 1973. p. 48.
37. A magyar sajtó története. II/I. kötet Bp. akadémiai 1985. p. 92.
38. Szerb Antal: A magyar irodalom története, (hatodik kiadás) Bp. Magvető 1978. p. 349.
39. Laczkó, 1979. p. 225.
40. Szikszói enyhlapok. Szerk.: Császár Ferenc. Kiadta: Kunsch József, Pest, Müller Emil 1853.
41. Barbarics Lajos: Irodalom és művészetek. In: Magyar városok monográfiája. Nagykanizsa. Bp. 1929. p. 359.
42. Kanyar József: Százéves a somogyi sajtó. In: Somogyi Néplap, 1963. október 6.
43. Kanyar József: Százéves a somogyi sajtó. In: Somogyi Néplap 1963. október 6.
44. Irodalmunk vidéken. In: Roboz István: A tükörből, Kaposvár 1880. (továbbiakban: Roboz, 1880.) p. 84.
45. Egy lakodalom Köttésén. (1880.) Írta: Roboz István. In: Somogy 1912. március 3.
46. Somogyvármegye 1913. október 17. pp. \-2
47. Mezőgazdaságunk. In: Roboz, 1880. p. 179.
48. A megyében. In: Roboz, 1880. p. 8.
49. Laczkó, 1979. pp. 258-260.
50. Roboz István deposituma 1852-1963. Megyei levéltár, Kaposvár, (továbbiakban: Dep.)
51. Dep.
52. Dep.
53. Somogy 1887. május 10.
54. Andrássy, 1987. p. 17.
55. Dep.

56. Többek közt: Hatvány Lajos és Laczkó András idézett művében találunk erre vonatkozó adatokat.
57. Dep.
58. A kötet teljes címe: Mendemondák. A világtörténet furcsaságai. Gyűjtötte és magyarázta: Tóth Béla Bp. Ahtenaeum 1896.
59. A kötet 153 – 155. oldalán található.
60. Zákony Ferenc: Balatonfüred. Veszprém, 1988. p. 809.
61. Roboz István: Mennyi galambvér. Bp. 1900.
62. Dep.
63. Kanyar József: "Múzsáknak szentelt kies tartomány" Tanulmányok Somogy művelődéstörténetéből. (XVIII. XX. szd.) Somogyi Almanach 36-40. sz. Kaposvár 1983. p. 140.
64. Laczkó, 1979. p. 256.
65. Laczkó 1979. p. 258.
66. Bernáth, 1956. p. 51.
67. Somogyvármegye, 1913. október 14.
68. Somogyvármegye, 1913. október 15: Dep.
69. Balaton, VIII./6. 1915. június 1.
70. Reöthy Ferenc: Roboz István (kézirat)
71. Reöthy Ferenc: Roboz István (kézirat)

Megjelent: Kötcse monográfiája. Szerk.: Stirling János. Kötcse, 1996. pp. 668-685